Václav Jeřábek

O vlastním a vrženém stínu jistého konoidu stupně čtvrtého

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 56 (1927), No. 1, 39--44

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/108865

O vlastním a vrženém stínu jistého konoidu stupně čtvrtého.

Napsal *V. Jeřábek.*

(Obrazce sestrojil prof. dr. *J. Roháček.*)

1. Buď dán průmět E_1 křivky E roviny ϱ, určené bodem r a stopou P^ϱ na průmětně π. (Obr. 1.) Předpokládejme, že bod r je nad průmětnou π a že má svůj průmět v r_1. Některý bod A_1 stopy P^ϱ pokládejme za průmět přímky $A \perp \pi$. Stanovme konoid přímkou A, křivkou E a úběžnou přímkou průmětny π. Průmět M_1 kterékoli plošné přímky M konoidu, jež seče křivku E v bodě m a stojí v bodě a

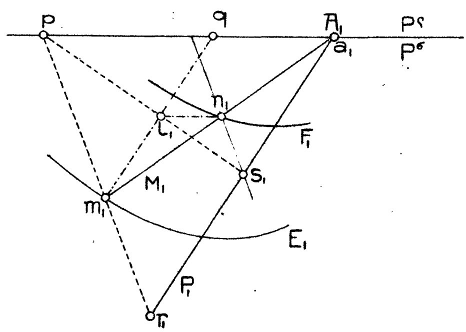

Obr. 1.

kolmo na přímce A, prochází průmětem $a_1 \equiv A_1$ bodu a a protíná E_1 v bodě m_1, do něhož promítá se bod m přímky M. Spojnici P_1 bodů r_1, A_1 mějme za průmět přímky $P \parallel \pi$, stojící kolmo na přímce A. Zvolme na P bod s, jemuž náleží průmět s_1 na P_1. Bodem s a přímkou $P^\sigma \equiv P^\varrho$ proložená rovina σ seče konoid v křivce F, jejíž průmět F_1 jest, jak později dokážeme, s křivkou E_1 homothetický podle středu A_1. K tomu cíli sestrojíme na M_1 a F_1 průmět n_1 bodu n, v němž přímka M seče rovinu σ i křivku F. Zobrazme průměty r_1m_1p, s_1p přímek rmp, sp, jež mají společnou stopu p na P^ϱ; první z nich leží v rovině ϱ a druhá v rovině σ. Přímkou M proložená rovina $\pi' \parallel \pi$ protíná přímku sp v bodě l, rovinu rsp v přímce $ml \parallel rs \parallel r_1s_1 \parallel m_1l_1$ a rovinu σ v přímce $ln \parallel P^\varrho \parallel l_1n_1$, která plošnou přímku M protíná v bodě n, jehož průmět n_1 na M_1 stanoví přímka $l_1n_1 \parallel pA_1$.

Přímkou $m_1 l_1$ protněme P^ϱ v bodě q. Pak platí: $\frac{a_1 n_1}{a_1 m_1} = \frac{q l_1}{q m_1} = \frac{a_1 s_1}{a_1 r_1}$; poměr tento je stálý, pročež má i první poměr hodnotu stálou pro každou polohu přímky $M \parallel M_1$, z čehož jde, že E_1 a F_1 jsou křivky homothetické podle středu A_1, jak jsme tvrdili.

2. Buď E_1 (obr. 2) kružnicí, A_1 jejím středem; křivka E je elipsou, jejíž osa fokální stojí ve středu A_1 v rovině ϱ kolmo na $P^\varrho \equiv B$, druhá osa elipsy na přímce B je průměrem uv kruhu E_1. V tomto případě je konoid stupně čtvrtého, jehož útvary řídící jsou přímka A, elipsa E a úběžná přímka U_∞ průmětny π. Jeho přímky dvojné jsou A a U_∞; B je površkou dvojnou, a dvě torsální přímky procházejí vrcholy elipsy na ose fokální rovnoběžně s průměrem kruhu E_1,

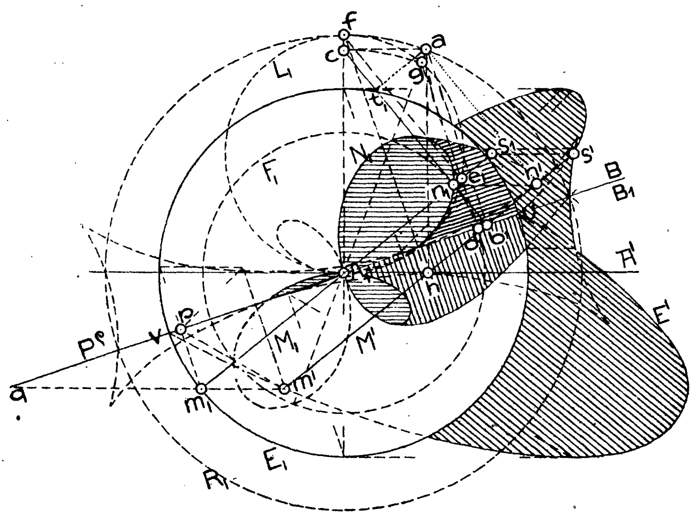

Obr. 2.

který na uv stojí kolmo a v němž jsou průměty přímek torsálních. Vrcholy elipsy na ose fokální jsou body kuspidální. Třetí a čtvrtá přímka torsální, jakož i body kuspidální jsou úběžné a imaginární.

3. Budiž m' na π (obr. 2) vržený stín bodu m površky M a $M' \parallel M_1 \parallel M$ jejím stínem vrženým. Pořadnice $mp \perp uv$ elipsy E má svůj orth. průmět v pořadnici $m_1 p \perp uv$ kruhu E_1 a svůj vržený stín v pm'. Spusťme s bodu b_1, v němž M' a B se protínají, kolmici $b_1 n$ na M v rovině MM' a zobrazme její průmět $b_1 n_1$, kolmý na M_1. Rovina uvn seče konoid v elipse F, jež se na π promítá do kružnice $F_1 \equiv (A_1, \overline{A_1 n_1})$, jdoucí bodem n_1. Kružnicí touto protněme $A_1 b_1$ v bodě d_1. Tečna $b_1 n_1$ kruhu F_1 je průmětem tečny elipsy F v bodě n, protínají se tudíž zmíněné tečny v bodě b_1 na uv. Rovina světelná

MM', obsahující plošnou přímku M a tečnu b_1n, dotýká se v bodě n konoidu. Paprsek světelný $nn' \parallel mm'$, jdoucí bodem n, leží v rovině tečné MM' konoidu a proto dotýká se jej v bodě n, který náleží křivce N, jež omezuje vlastní stín konoidu a má svůj průmět v křivce N_1. Rovnoběžka n_1n', vedená bodem n_1 s m_1m, vytíná na M' vržený stín n' bodu n.

Vrženým stínem elipsy E je elipsa E', jejíž průměr uv je osou a m_1m' směrem afinity, v níž kruhu E_1 přísluší elipsa E'. Protněme spojnicí m_1m' přímku uv v bodě q a vyznačme bod h, ve kterém b_1m' seče A'. Ježto $b_1m \parallel A_1m_1$, jest poměr $\frac{b_1m'}{A_1m_1} = \frac{m'q}{m_1q}$ stálým poměrem afinity; v prvním poměru jsou A_1m_1 a b_1m' stálé délky. Odečteme-li od b_1m' délku $hm' = A_1m_1$, bude b_1h délky stálé.

Mění-li přímka M na konoidu svou polohu, mění s ní její stín M' na π též svou polohu, krajní body b_1, h úsečky b_1h stálé délky vytvořují přímé trajektorie A', B; obaluje tudíž M' šikmou astroidu.

Kolmice vztýčené v bodech b_1, h na B, A' protínají se v okamžitém středu otáčení a, jehož geom. místem je kružnice R_1 soustředná s kružnicí E_1.

Vyznačme bod c, v němž $b_1n_1 \perp b_1h$ seče poloměr A_1f kolmý ku A' kruhu R_1. Pravoúhlému čtyrúhelníku A_1hb_1a lze opsati kružnici (A_1a),[1]) která je totožna s kružnicí opsanou pravoúhlému čtyrúhelníku A_1hb_1c, protože obě mají tři společné body A_1hb_1. V kružnici (A_1a) stojí $ac \perp A_1f$, $ab_1 \perp B$ a $ah \perp A'$. Pohybuje-li se bod a po kružnici R_1, mění vrcholy trojúhelníka pravoúhlého b, h, c na přímkách B, A', A_1f svou polohu, trojúhelník onen zůstává však ve všech polohách shodný se svou původní polohou, neboť délka jeho odvěsny b_1h se nemění a úhel b_1ch stále rovná se danému úhlu $b_1A_1h_1$. Obalují tudíž jeho strany tři astroidy, z nichž jedna, přeponou obalená, jest pravidelná. V patách kolmic spuštěných s bodu a na strany trojúhelníka b_1ch, dotýkají se jeho strany příslušných astroid. Lze tedy dotyčný bod n' na M' též sestrojiti kolmicí spuštěnou s bodu a na M'.

Ježto n_1 je patou kolmice spuštěné s bodu A_1 na b_1c, jest průmět N_1 meze N vlastního stínu konoidu úpatnicí astroidy, obalené jednotlivými přímkami b_1c; pól je v A_1.

Je-li t_1 patou kolmice spuštěné s bodu a na b_1c, lze, jak známo, tečnou kružnice A_1b_1c v bodě n_1 sestrojiti tečnu křivky N_1.

4. Kružnicí F_1 protněme poloměr A_1u kruhu E_1 v bodě d_1 a vztyčme v tomto bodě kolmici na A_1u, která seče A_1n_1 v bodě e_1 a A_1a v bodě g_1. Nad průměrem $A_1f \perp A'$, který je poloměrem kruhu R_1, opišme kruh L_1. Výška A_1n_1 trojúhelníka A_1b_1c a průměr

[1]) (A_1a) značí kruh, jehož průměr je A_1a.

A_1a kruhu jemu opsaného jsou v úhlu b_1A_1c přímky isogonální, které s rameny úhlu svírají stejné úhly n_1A_1c, b_1A_1a, a že $A_1e_1 = A_1b_1$, $A_1f = A_1a_1$ je trojúhelník A_1e_1f otočenou polohou trojúhelníka A_1b_1a okolo středu A_1, pročež je trojúhelník pravoúhlý vepsán do kruhu L_1. Úhel $A_1g_1e_1 = A_1ab_1 = A_1cb_1 = A_1fe_1$ ($e_1f_1 \parallel n_1c$). Z rovnosti prvního a posledního úhlu vysvítá, že kružnice A_1e_1f obsahuje též bod g_1.

Je-li kružnice L_1 dána, lze body křivky N_1 sestrojovati, když kolmicí vztyčenou v bodě d_1 na Au protneme kružnici L v bodech e_1, g_1, pak kružnice E_1 ze středu A_1 poloměrem A_1d_1 sestrojená seče spojnice A_1e_1, A_1g_1 ve čtyřech bodech křivky N_1.

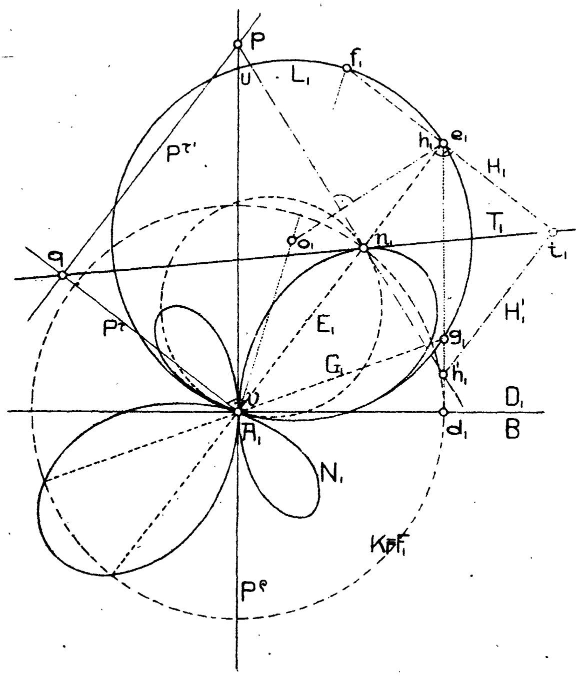

Obr. 3.

Křivka N_1 je tudíž souměrna podle středu A_1 a symetrál úhlů $b_1A_1f_1$, vA_1f_1.

Tečna M' seče astroidu v bodě s', bodem tímto jdoucí paprsek $ss' \parallel mm'$ protíná přímku M v bodě s, jemuž náleží průmět s_1 na M_1 ($s_1s_1' \parallel m_1m'$). Do bodu s na konoid vrhá svůj stín bod, v němž plošná přímka konoidu, rovnoběžná s tečnou astroidy v bodě s', mez N vlastního stínu seče. Geom. místo bodu s je stínem vrženým křivkou N na konoid.

5. Tečnu křivky, jež zobrazuje v půdorysu mez stínu vrženého na konoid, lze sestrojiti průmětem průsečnice roviny tečné τ konoidu

v bodě s s rovinou τ', která se dotýká podél paprsku ss' světelné plochy válcové, (ss'). Rovinu tečnou τ stanovme površkou M a tečnou elipsy konoidu v bodě s. Její stopa $P^{\tau} \parallel M'$ prochází bodem, ve kterém tečna kruhu (A_1, A_1s_1) v bodě s_1 přímku B seče. Stopa $P^{\tau'}$ roviny tečné τ' dána je tečnou astroidy v bodě s'. Ježto tečna křivky s stanovena je spojnicí bodu s s průsečíkem t stop P^{τ}, $P^{\tau'}$, jest s_1t tečnou křivky s_1.

6. Konstrukce bodů křivky N_1 na kružnici F_1 (obr. 2 a 3) přímkami A_1e_1, A_1g_1, jež v kruhu L_1 omezují tětivu e_1g_1 stojící v bodě d_1 kolmo na B, lze ještě jinak prostorově vysvětliti.

Za tím účelem pokládejme (obr. 3) $P^{\varrho} \perp B$ v bodě A_1 za stopu roviny ϱ, jejíž přímka D i její průmět D_1 stojí v bodě A_1 kolmo na P^{ϱ}.

Kružnice L_1 buď průmětem elipsy L ležící v rovině ϱ. Sestrojme v A_1 přímku $A \perp \pi$ a stanovme přímkou touto, elipsou L a úběžnou přímkou U_{∞} průmětny π konoid Plückerův stupně třetího. V tětivě $e_1g_1 \parallel P^{\varrho}$ kruhu L_1 má svůj průmět tetiva $eg \parallel e_1g_1$ elipsy L; $A_2e_2 \equiv E_2$, $A_1g_1 \equiv G_1$ jsou průměty dvou přímek $E \parallel E_1$, $G \parallel G_1$ konoidu Plückerova. Bod d_1 pokládejme za průmět bodu d, v němž eg přímku D seče. Mějme $v \equiv A_1$ za vrchol rotačního kužele, A za jeho osu a D za jednu plošnou přímku. Kružnice $K_1 \equiv F_1$ je průmětem kružnice K kužele, jdoucí bodem d. Plošné přímky E, G, ležíce v rovině kruhu K, protínají jej ve čtyřech bodech křivky N, společné konoidu a rotačnímu kuželi, jejíž průmět N_1 má na kružnici 4 body vytnuté přímkami E_1, G_1. Křivku N_1 (obr. 3) lze tedy též pokládati za průmět křivky proniku rotačního kužele s konoidem Plückerovým.

7. Tečnu křivky N_1 v bodě n_1 sestrojíme průmětem T_1 průsečnice T rovin tečných τ, τ' kužele, resp. konoidu v bodě n. Rovina τ je stanovena povrchovou přímkou vn a tečnou kruhu K v bodě n. Její stopa P^{τ} je kolmice na poloměr vn_1 v bodě v. Rovina τ' obsahuje plošnou přímku $E \parallel E_1$ a tečnu np elipsy L', n_1p dotýká se kružnice L'_1 v bodě n_1 a stanoví na P^{ϱ} stopu p tečny np. Bodem p a směrem přímky $E_1 \parallel E$ je určena stopa $P^{\tau'}$. Spojnice bodu n_1 s průsečíkem q stop P^{τ}, $P^{\tau'}$ je tečnou křivky N_1 v bodě n_1. Jiný bod t_1 tečny T_1 je průmětem průsečíku t hlavních přímek H, H' rovin τ, τ' ležících v jedné rovině $\pi' \parallel \pi$. Vytkneme-li na přímce vn kužele bod h, jehož průmět je v bodě e_1, stojí H_1 kolmo v bodě h_1 na vh_1. Bodem h v rovině vnp jdoucí přímka $hh' \parallel h_1h_1' \parallel P^{\vartheta}$ leží v rovině π' a seče tečnu pn v bodě h', jehož průmět h_1' je společným bodem průmětů pn_1 a h_1h_1'. Sestrojíme-li bodem h_1' rovnoběžku H_1' s $E_1 \parallel H'$, protne tato H_1 v bodě t_1 tečny T_1.

Sur l'ombre propre et l'ombre portée d'un conoïde du 4e ordre.

(Extrait de l'article précédent.)

Construction des ombres d'un conoïde dont les éléments directeurs sont une droite, une ellipse et la droite à l'infini d'un plan π perpendiculaire à la droite donnée. L'ombre du conoïde portée sur le plan π est une astroïde oblique; la limite de l'ombre propre se projette sur π suivant la podaire d'une astroïde.